

Sygn. akt I ACa 39/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 1 lipca 2016 r.

Sąd Apelacyjny w Łodzi I Wydział Cywilny w składzie:

Przewodniczący: SSA Jacek Pasikowski

Sędziowie: SA Dorota Ochalska - Gola (spr.)

SA Dariusz Limiera

Protokolant: stażysta Weronika Skalska

po rozpoznaniu w dniu 1 lipca 2016 r. w Łodzi na rozprawie

sprawy z powództwa **C. J.**

przeciwko **L. F.**

o zapłatę

na skutek apelacji powoda

od wyroku Sądu Okręgowego w Łodzi

z dnia 16 listopada 2015 r. sygn. akt II C 1623/13

1. o ddala apelację;

2. zasądza od C. J. na rzecz L. F. kwotę 1.800 (jeden tysiąc osiemset) złotych tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu apelacyjnym.

Sygn. akt I ACa 39/16

UZASADNIENIE

Zaskarżonym wyrokiem z dnia 16 listopada 2015 roku Sąd Okręgowy w Łodzi, w sprawie z powództwa C. J. przeciwko L. F. o zapłatę:

- 1) zasądził od pozwanej na rzecz powoda kwotę 16.688,55 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 21 listopada 2012 roku do dnia zapłaty;
- 2) oddalił powództwo w pozostałej części;
- 3) zasądził od C. J. na rzecz L. F. kwotę 1.972,72 zł tytułem zwrotu kosztów procesu;
- 4) nakazał pobrać od C. J. na rzecz Skarbu Państwa - Sądu Okręgowego w Łodzi kwotę 2.842 zł tytułem opłaty sądowej.

Powyższy wyrok Sąd pierwszej instancji oparł na następujących ustaleniach faktycznych, które Sąd Apelacyjny w pełni akceptuje i przyjmuje za własne:

W dniu 21 maja 2004 roku C. J. udzielił T. F. i L. F. pożyczki w wysokości 12.000 zł na okres od 21 maja 2004 roku do 21 maja 2008 roku.

Strony ustaliły, że pożyczka jest oprocentowana według stawki stałej ustalonej w stosunku rocznym. W dniu zawarcia umowy oprocentowanie pożyczki ustalono w stosunku rocznym w wysokości 39,29%, a roczna rzeczywista stopa procentowa wyniosła 47,40%.

Odsetki naliczane miały zostać według formuły równych rat, tj. metodą annuitetową i pobierane w okresach miesięcznych. Wyliczenie rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania pożyczki dokonano w sposób i na zasadach określonych w ustawie o kredycie konsumenckim. Pożyczkobiorca zobowiązał się do dokonywania spłat - w terminach i wysokościach - określonych w „Harmonogramie spłat” stanowiącym załącznik nr 1 do umowy. Zabezpieczenie pożyczki stanowił weksel własny in blanco pożyczkobiorcy.

W umowie ustalono, że wysokość oprocentowania dla zadłużenia przeterminowanego jest zmienna i wynosi 5-krotność stopy odsetek ustawowych, tj. w dniu zawarcia umowy 61,25% w stosunku rocznym.

Wypowiedzenie umowy przez pożyczkodawcę w całości lub części mogło nastąpić w przypadku stwierdzenia, że warunki udzielenia pożyczki nie zostały dotrzymane lub w razie zagrożenia terminowanej spłaty pożyczki z powodu złego stanu majątkowego pożyczkobiorcy. Strony ustaliły też, że w przypadku gdy pożyczkobiorca nie zapłaci w terminach określonych w umowie pełnych rat pożyczki, za co najmniej dwa okresy płatności, pożyczkodawca może wypowiedzieć umowę po uprzednim wezwaniu do zapłaty pod rygorem wypowiedzenia umowy. Termin wypowiedzenia umowy wynosi 30 dni.

Strony umowy ustaliły również, że zawiadomienie o rozliczeniu pożyczek, powstaniu zadłużenia przeterminowanego, wezwaniu do zapłaty zaległego zadłużenia oraz wypowiedzeniu umowy pożyczki i wymagalności zadłużenia będą wysłane przez „bank” listami poleconymi za zwrotnym potwierdzeniem odbioru na adres pożyczkobiorcy, określony w umowie lub w zawiadomieniu o zmianie adresu.

T. F. i L. F. wręczyli powodowi wystawiony przez nich weksel własny in blanco, stanowiący zabezpieczenie roszczeń C. J. wynikających z umowy pożyczki.

Podpisanie umowy przez C. J. oraz L. F. i T. F. miało miejsce w pokoju Banku (...) przy ulicy (...) w Ł. w obecności żony powoda - E. J.. Pieniądze zostały przeliczone przez C. J. i T. F., który następnie je zatrzymał.

T. F. zaciągnął pożyczkę na wyposażenie zakładu fryzjerskiego. Powód był kolegą T. F.. Przez 3 lata przed podpisaniem umowy korzystał z usług fryzjerskich zakładu, w którym pracował T. F.. C. J. wyraził zgodę na udzielenie pożyczki T. F. pod warunkiem, że umowa pożyczki zostanie także zawarta przez pozwaną. Rozmowa na ten temat odbyła się w zakładzie fryzjerskim na tydzień przed zawarciem umowy. Pozwana oraz jej mąż zapewnili, że razem będą się zajmowali funkcjonowaniem zakładu i zwrotem pieniędzy.

W chwili podpisywania przedmiotowej umowy pomiędzy L. F. i T. F. istniała rozdzielnosc majątkowa małżeńska.

Wyrokiem z dnia 17 stycznia 2006 roku Sąd Okręgowy w Łodzi rozwiązał przez rozwód związek małżeński L. F. i T. F.. Po rozwodzie T. F. zapewniał pozwaną o całkowitej spłacie pożyczki zaciągniętej u powoda. Pozwana nie osiągnęła żadnej korzyści materialnej w związku z zawartą umową pożyczki.

Po upływie pierwszego terminu spłaty pożyczki powód był w zakładzie (...), rozmawiał z pozwaną, która zapewniała, że pożyczka zostanie spłacona. Po pewnym czasie powód dowiedział się, że T. F. nie żyje.

Powód nie wzywał na piśmie pozwanej i jej męża do spłaty pożyczki. Pozwana nie otrzymywała także monitów od ojca pozwanego - B. C..

Wobec nieuregulowania zadłużenia przez pożyczkobiorców, powód wypełnił weksel in blanco na kwotę 68.414 zł z datą płatności 19 maja 2014 rok.

C. J. pracuje w banku, jako doradca klienta, otrzymuje wynagrodzenie w wysokości 5.500 zł netto. Wraz z rodzicami i żoną jest współwłaścicielem domu. Posiada lokatę w wysokości około 100.000 zł. Nie uzyskuje innych dochodów. Powód spłaca systematycznie kredyt zaciągnięty na kwotę 140.000 franków. Posiada kartę kredytową i limit rachunku na 5.000 zł.

W rozważaniach Sąd Okręgowy przyjął, iż pomiędzy powodem a pozwaną i jej ówczesnym mężem doszło w dniu 21 maja 2004 r. do zawarcia umowy pożyczki na kwotę 12.000 zł, której zabezpieczenie stanowił weksel własny in blanco wystawiony przez L. F. i T. F.. W toku postępowania pozwana nie wykazała, że nastąpił zwrot pożyczki w całości lub też w jakiegokolwiek części. Twierdzenia, iż tak się stało, bo zapewniał ją o tym jej były mąż, Sąd Okręgowy uznał za niewiarygodne.

Sąd pierwszej instancji podkreślił również, że powoływana przez pozwaną okoliczność, że otrzymane od powoda pieniądze w całości zostały przekazane na wyposażenie salonu (...), wobec czego nie miała możliwości czerpania z nich jakichkolwiek korzyści, nie wpływa na skuteczność żądania C. J. w zakresie zwrotu kwoty wskazanej w umowie pożyczki. Pozwana i jej ówczesny mąż byli stroną umowy, zobowiązując się do zwrotu pożyczki w określonym czasie i ratach. Stąd żądanie zasądzenia kwoty 12.000 zł Sąd Okręgowy uznał za w pełni zasadne.

Sąd Okręgowy podkreślił, że umowa pożyczki, w zakresie, w jakim zapewnia pożyczkodawcy wymierne korzyści, zazwyczaj poprzez zastrzeżenie odsetek, nie może być wolna od oceny z zastosowaniem kryteriów, o których mowa w art. 353¹ k.c., określającym granice swobody umów. W kodeksie cywilnym istnieje podwójne zabezpieczenie przed tego rodzaju nadużyciami - art. 58 § 2 k.c. przypisujący skutek nieważności dla czynności prawnej sprzecznej z zasadami współzycia społecznego oraz art. 353¹ k.c., który stanowi, że treść lub cel swobodnie ułożonego stosunku prawnego nie może sprzeciwiać się między innymi zasadom współzycia społecznego.

Sąd pierwszej instancji podkreślił, że z uwagi na treść przepisów przejściowych ustawy z dnia 7 lipca 2005 roku o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. 2005, Nr 157, poz. 1316) wprowadzających art. 359 § 2¹ k.c., zgodnie, z którym maksymalna wysokość odsetek wynikających z czynności prawnej nie może w stosunku rocznym przekraczać czterokrotności wysokości stopy kredytu lombardowego Narodowego Banku Polskiego (odsetki maksymalne), wskazany przepis nie może mieć zastosowania w rozpatrywanej sprawie, gdyż dotyczy on jedynie czynności prawnych dokonanych po wejściu w życie nowelizacji, tj. po 20 lutego 2006 roku. Jednakże umowa stron podlega ocenie w świetle wskazanych wyżej przepisów art. 353¹ k.c. oraz art. 58 § 2 k.c. Odwołując się do poglądów orzecznictwa podkreślił, że zastrzeżenie w umowie pożyczki między osobami fizycznymi odsetek w wysokości nadmiernej, która nie ma uzasadnienia ani w wysokości inflacji ani w zyskach osiągniętych w ramach rzetelnie prowadzonej działalności gospodarczej może być uznane za sprzeczne z zasadami współzycia społecznego. W razie stwierdzenia nieważności zastrzeżenia umownego, zastosowanie ma art. 359 § 2 k.c., z którego treści wynika, że jeżeli wysokość odsetek nie jest w inny sposób określona, należą się odsetki ustawowe.

Sąd pierwszej instancji wskazał, że sporna umowa pożyczki została zawarta na okres od 21 maja 2004 roku do 21 maja 2008 roku. W dniu zawarcia umowy wysokość oprocentowania dla zadłużenia przeterminowanego strony ustaliły na 61,25% w stosunku rocznym. W ocenie Sądu Okręgowego, wskazana w umowie wysokość stopy procentowej w stosunku rocznym na w/w poziomie ma charakter lichwiarski i nie przystaje do wynagrodzenia możliwego do osiągnięcia w uczciwym obrocie. Wynosi ona 5-krotność stopy odsetek ustawowych, bowiem obowiązująca w czasie zawierania umowy stopa procentowa przewidziana dla odsetek ustawowych wynosiła 12,25%. Ponadto umowa zawarta była na cztery lata z możliwością jej wypowiedzenia przez pożyczkodawcę m.in. w przypadku nieterminowej spłaty rat pożyczki przez pożyczkobiorców, po uprzednim wezwaniu do zapłaty. Powód natomiast dopiero 21 listopada 2012 roku wystąpił z powództwem żądając zwrotu pożyczki wraz z kwotą wynikającą z ustalonego w umowie oprocentowania dla zadłużenia przeterminowanego w wysokości 63.780,82 zł. Gdyby Sąd uwzględnił to żądanie, to

kwota odsetek nie przystawałyby w żadnym stopniu do świadczenia z umowy pożyczki i przysparzałyby C. J. korzyści, które nie wynikałyby z żadnych racjonalnych podstaw.

Sąd Okręgowy podkreślił również, że postanowienia umów zastrzegające nadmierne odsetki nie stają się nieważne w całości, a jedynie co do nadwyżki. Nadwyżkę zaś, stosownie do treści art. 359 § 2 k.c., stanowią odsetki przerastające wysokość odsetek ustawowych. Nieważność postanowienia umowy w przedmiocie wysokości odsetek wywołuje, bowiem taki skutek, jak gdyby wysokość ta nie była w inny sposób oznaczona. Dotyczy to zarówno wynagrodzenia za wskazany w umowie okres korzystania z pożyczonych pieniędzy jak i odszkodowania z tytułu opóźnienia zwrotu tych pieniędzy. W związku z tym Sąd Okręgowy uznał, że powodowi należą się odsetki ustawowe obliczone od kwoty pożyczki.

Jednocześnie Sąd pierwszej instancji uwzględnił podniesiony przez pozwaną zarzut przedawnienia roszczenia w zakresie odsetek wywodzony z treści art. 118 k.c.

Uwzględniając wniesienie pozwu 21 listopada 2012 roku, Sąd Okręgowy przyjął, że powodowi przysługują nieprzedawnione odsetki ustawowe od kwoty 12.000 zł za okres od 21 listopada 2009 roku do 21 listopada 2012 roku, które wynoszą 4.688,55 zł.

C. J. wniósł o zasądzenie od pozwanej 12.000 zł z odsetkami umownymi w wysokości 62,5% rocznie od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty, a także kwoty 63.780,82 zł z odsetkami umownymi w wysokości 62,5% rocznie od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty.

Sąd Okręgowy uznał za zasadne zasądzenie od pozwanej na rzecz powoda kwoty 16.688,55 zł, na którą złożyły się należność główna określona w umowie pożyczki tj. 12.000 zł oraz skapitalizowane odsetki ustawowe od tej kwoty za okres od 21 listopada 2009 r. do 21 listopada 2012 r. tj. 4.688,55 zł. O odsetkach od zasądzonej kwoty 16.688,55 zł Sąd pierwszej instancji orzekł w zakresie kwoty 12.000 zł na podstawie art. 481 § 1 k.c., zaś w zakresie kwoty 4.688,55 zł w oparciu o art. 482 k.c. W pozostałej części powództwo Sąd Okręgowy oddalił.

W przypadku odsetek od odsetek, o których mowa w art. 482 k.c., aktualne pozostawały rozważania Sądu pierwszej instancji dotyczące nieważności zastrzeżenia odsetek umownych.

O kosztach postępowania Sąd Okręgowy orzekł na podstawie art. 100 k.p.c., przy przyjęciu, że powód wygrał proces w 22,02%.

Apelację od powyższego wyroku wniósł powód, zaskarżając go w części tj. w zakresie w jakim Sąd oddalił powództwo co do kwoty 18.711,45 zł z umownymi odsetkami za okres od dnia 21 listopada 2012 r., zarzucając mu:

- 1) błędne przyjęcie, że do odsetek za opóźnienie w spłacie pożyczki należy zastosować odsetki ustawowe, a nie maksymalne;
- 2) naruszenie art. 359 § 2¹ k.c. w związku z art. 353¹ k.c.;
- 3) nie uwzględnienie żądania alternatywnego opartego o art. 405 k.c. i nast. pomimo, że powód w pozwie domagał się alternatywnie zasądzenia, wobec zgłoszenia zarzutu przedawnienia odsetek, zwrotu wartości korzyści, jakie pozwana uzyskała kosztem powoda, nie płacąc odsetek kapitałowych jak i odsetek za opóźnienie w spłacie rat kapitałowych i odsetkowych;
- 4) naruszenie art. 359 § 2¹ k.c. poprzez uznanie, że dotyczy odsetek wynikających z czynności prawnej, gdy te wynikają z ustawy tj. z art. 481 k.c. Fakt umówienia się na wyższe odsetki za opóźnienie nie pozbawia tych odsetek cech „wynikających z ustawy” tylko wysokość wynika z umowy, a na taką umowę zezwala art. 481 § 1 k.c.;
- 5) błędne przyjęcie, że umowa pożyczki była zawarta na okres 4 lat, podczas gdy umowa stron tego nie reguluje;

6) błędne rozliczenie kosztów procesu.

W następstwie powyższych zarzutów skarżący wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku przez zasądzenie kwoty 35.400 zł wraz z umownymi odsetkami od tej kwoty za okres od 21 listopada 2012 r. do dnia zapłaty tej kwoty, przy czym odsetki te wynoszą pięciokrotność odsetek ustawowych, ewentualnie gdyby należne okazały się odsetki umowne niższe niż pięciokrotność ustawowych - zastosowanie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu, o które to powód występował w pozwie oraz o zmianę rozliczenia kosztów procesu przy uwzględnieniu właściwego stosunku przegranej (wygranej), ponoszonej przez powoda. Apelujący wniósł również o zasądzenie od pozwanej na rzecz powoda kosztów procesu apelacyjnego.

W odpowiedzi na apelację pozwana wniosła o jej oddalenie i zasądzenie od powoda na rzecz pozwanej kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu apelacyjnym według norm przepisanych.

Na rozprawie apelacyjnej w dniu 1 lipca 2016 r. stawił się osobiście powód, który wniósł o jej odroczenie z uwagi na nieobecność jego pełnomocnika, który przebywa na urlopie wypoczynkowym. Podał, że pełnomocnik powoda – jego ojciec B. J. został powiadomiony o terminie rozprawy apelacyjnej na około 1,5 – 2 tygodnie przed jej terminem.

Sąd Apelacyjny oddalił wniosek powoda o odroczenie rozprawy apelacyjnej.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

W pierwszej kolejności należy wskazać na brak podstaw dla uwzględnienia wniosku powoda o odroczenie rozprawy apelacyjnej w dniu 1 lipca 2016 r. W myśl przepisu art. 149 § 2 k.p.c. w związku z art. 133 § 3 k.p.c., zawiadomienie dla pełnomocnika powoda o terminie rozprawy apelacyjnej winno być doręczone co najmniej na tydzień przed jej terminem. Nie budzi wątpliwości, że w realiach sporu wymóg ten został zachowany, bowiem pełnomocnik apelującego pokwitował osobiście odbiór zawiadomienia o terminie rozprawy w dniu 23 czerwca 2016 r. Ani przed tą datą, ani później nie podjął żadnych czynności zmierzających do usprawiedliwienia swojej nieobecności. Co więcej, wskazywana przez powoda na rozprawie w dniu 1 lipca 2016 r. przyczyna nieobecności pełnomocnika tj. urlop wypoczynkowy, w żadnym razie nie należy do kategorii tych okoliczności, które w świetle przepisu art. 214 § 1 k.p.c. obligują Sąd do odroczenia rozprawy. W orzecznictwie zgodnie przyjmuje się, że urlop pełnomocnika procesowego nie należy do kategorii wydarzeń nadzwyczajnych, nie może być także uznany za przeszkodę, której nie można przezwyciężyć (tak m.in. SN w wyroku z dnia 24 marca 2000 r. w sprawie I PKN 546/99, OSNP 2001/15/482; podobnie w wyroku z dnia 15 stycznia 2004 r. w sprawie II CK 343/02, LEX nr 157280). Dodatkowo wypada zaznaczyć, iż co do zasady rozprawa przed Sądem drugiej instancji odbywa się bez względu na niestawiennictwo jednej lub obu stron (art. 376 k.p.c.). Reasumując, brak było podstaw dla odroczenia rozprawy apelacyjnej w dniu 1 lipca 2016 r.

Niezasadne okazały się przywołane w apelacji zarzuty, za pomocą których skarżący starał się podważyć zaskarżony wyrok w części oddalającej żądanie co do nieprzedawnionych odsetek umownych za opóźnienie w spełnieniu świadczenia głównego.

Przede wszystkim całkowicie chybiona pozostaje próba podważenia ustaleń Sądu pierwszej instancji co do okresu, na jaki zawarta została umowa pożyczki. Twierdzenia apelacji w tej kwestii pozostają w oczywistej sprzeczności z treścią załączonej do akt sprawy umowy pożyczki z dnia 21 maja 2004 r., w której w punkcie 1 wprost zastrzeżono, że pożyczkodawca udziela pożyczkobiorcy na zasadach niniejszej umowy pożyczki w wysokości 12.000 złotych „...na okres od 21.05.2004 r. do 21.05.2008 r.” (k. 39 akt). Dodatkowo sam powód w piśmie procesowym załączonym na karcie 38 akt podał, że umowę zawarto na okres od 21.05.2004 r. do 21.05.2008 r. W tym stanie rzeczy odmienne tezy apelacji nie znajdują oparcia ani w zebranych materiale dowodowym, ani w twierdzeniach powoda co do faktów, z których wywodził skutki prawne.

Pozbawiona jurydycznego znaczenia pozostaje także argumentacja apelującego wskazująca na rzekome naruszenie przepisu prawa materialnego tj. art. 359 § 2¹ k.p.c. Jak trafnie podkreślił Sąd Okręgowy w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, w świetle art. 5 ustawy z dnia 7 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz zmianie niektórych

innych ustaw (Dz.U. z 2005 r. Nr 157, poz. 1316), przepisu art. 359 § 2¹ k.c. nie stosuje się do czynności prawnych dokonanych przed dniem 20 lutego 2006 r., a zatem także do spornej umowy pożyczki. W rezultacie wskazana norma prawna w powiązaniu z art. 359 § 2² k.c. nie stanowiła podstawy prawnej dla oceny zawartego w umowie pożyczki zastrzeżenia o odsetkach umownych za opóźnienie, a wszelkie dywagacje apelującego na temat wykładni i zastosowania powyższych przepisów pozostają bez wpływu na rozstrzygnięcie.

Lektura uzasadnienia zaskarżonego wyroku nie pozostawia wątpliwości co do tego, iż

Sąd pierwszej instancji uznał zastrzeżenie umowne stron co do odsetek za opóźnienie za nieważne, przyjmując jako podstawę rozstrzygnięcia art. 353¹ k.c. w zw. z art. 58 § 2 k.c. Przed nowelizacją art. 359 k.c., dokonaną wskazaną wyżej ustawą z dnia 7 lipca 2005 r., cel omawianej regulacji - bez względu na charakter odsetek - był osiągnięty za pomocą klauzuli zasad współżycia społecznego zastrzeżonej w art. 58 § 2 k.c. i art. 353¹ k.c. (por. uzasadnienie wyroku SN z dnia 8 stycznia 2003 r., sygn. akt II CKN 1097/2000, OSNC 2004/4 poz. 55; podobnie SN w wyroku z dnia 23 czerwca 2005 r. w sprawie II CK 742/04, LEX nr 180873).

Podkreślić należy, że zasady współżycia społecznego odwołują się do powszechnie uznawanych w całym społeczeństwie lub w danej grupie społecznej wartości i ocen właściwego, rzetelnego, lojalnego i uczciwego zachowania, a ich funkcją jest ocenienie konkretnej sytuacji faktycznej z punktu widzenia przestrzegania kryteriów moralności (por. SN w wyroku z 23 kwietnia 2004 r. I CK 550/03, LEX nr 188472). Przepis art. 353¹ k.c. deklarując swobodę zawierania umów, wskazuje jednocześnie, że treść lub cel swobodnie ułożonego stosunku prawnego nie może sprzeciwiać się między innymi zasadom współżycia społecznego. W rezultacie zastrzeżenie w umowie pożyczki między osobami fizycznymi odsetek w wysokości nadmiernej, nie mającej uzasadnienia ani w wysokości inflacji, ani w zyskach osiągniętych w ramach normalnej, rzetelnie prowadzonej działalności gospodarczej, może być sprzeczne z zasadami współżycia społecznego. W realiach sporu stopa inflacji wynosiła od 3,5 % rocznie w 2009 r. do 0,9 % rocznie w 2013 r., a obecnie odnotowywane jest zjawisko deflacji. W świetle zasad doświadczenia życiowego i reguł obrotu gospodarczego nie sposób również przyjąć, że prowadzona w analogicznym okresie rzetelna, zgodna z prawem działalność gospodarcza, mogłaby przynosić zysk na poziomie około 60 % rocznie. Takiej stopy zwrotu pożyczkodawca nie uzyskiwałby także lokując środki pieniężne na rachunku bankowym czy na bankowych lokatach terminowych. Dla oceny umowy stron w kontekście przesłanek przepisów art. 58 § 2 k.c. i art. 353¹ k.c. miarodajne jest również porównanie wartości świadczenia, które ze względu na wysokość ustalonych odsetek powód zamierzał uzyskać w razie dopuszczenia się przez pozwaną opóźnienia w wykonaniu umowy, ze świadczeniem, jakie pozwana uzyskała w wyniku jej zawarcia. Pozwana wraz z mężem tytułem zawartej umowy pożyczki uzyskała 12.000 zł, zaś powód domagał się zwrotu przeszło sześciokrotności pożyczonej kwoty. Tak określone w umowie obciążenie pożyczkobiorcy w skutkach może się okazać dla niego rujnujące, pożyczkodawcy natomiast przysparza korzyści nie dających się uzasadnić żadnymi racjami. Rażąco zachwianie ekwiwalentności świadczeń przesądza zaś o sprzeczności z zasadami współżycia społecznego (por. SN w wyroku z 13 października 2005 r. IV CK 162/05, LEX nr 186899).

W judykaturze powszechnie przyjmuje się także, że w przypadku czynności prawnych, które nie podlegają regulacji przepisu art. 359 § 2¹ k.c., treść powołanego przepisu może stanowić przesłankę dokonywanej w toku procesu oceny, czy konkretne odsetki umowne mieszczą się w dozwolonej stronom swobodzie kształtowania stosunku prawnego (por. SN w wyroku z dnia 6 grudnia 2007 r. w sprawie IV CSK 320/07, LEX nr 465901; w wyroku z dnia 4 listopada 2005 r. w sprawie V CK 162/05, LEX nr 1111027). W realiach sporu nieprzedawnione odsetki umowne za opóźnienie w wysokości pięciokrotności odsetek ustawowych znacząco przekraczają wysokość maksymalnych odsetek umownych wyznaczoną zgodnie z art. 359 § 2¹ k.c. Wystarczy wskazać, że powód domagał się w pozwie naliczenia odsetek umownych według rocznej stopy na poziomie 62,5 % w sytuacji, gdy w latach 2009 – 2012 maksymalne odsetki umowne ustalone na podstawie art. 359 § 2¹ k.c. nie przekroczyły 25 % rocznie. W tym stanie rzeczy, także przy posiłkowym odwołaniu się do wskaźnika wielkości wyznaczonego treścią art. 359 § 2¹ k.c., postanowienie pkt 14 umowy pożyczki należy uznać za sprzeczne z zasadami współżycia społecznego i jako takie nieważne. Apelujący nie przedstawia argumentów, które mogłyby skutecznie podważyć powyższą ocenę, a jego dywagacje na temat stopy oprocentowania kredytów

bankowych, czy zasad udzielania kredytu konsumenckiego, nie przystają do okoliczności rozpatrywanej sprawy, w której C. J. udzielił pozwanej i jej mężowi pożyczki (a nie kredytu) dodatkowo jako osoba fizyczna. Jedynie zatem na marginesie wypada zauważyć, że w okresie objętym sporem tj. od dnia 21 listopada 2009 r. odsetki za opóźnienie w ramach czynności bankowych także podlegały regulacji z art. 359 § 2¹ k.c.

Zamierzonych skutków procesowych nie mogą wywołać wywoływanie apelującego, który neguje możliwość powoływania się na zasady współzycia społecznego z uwagi na postawę procesową pozwanej, która w początkowej fazie postępowania twierdziła, że nie zawarła umowy pożyczki z powodem. Jak się wydaje, powód nawiązuje w tej kwestii do tzw. zasady czystych rąk, która znajduje zastosowanie przy wykładni art. 5 k.c. Zarzut ten jest jednak o tyle chybiony, że powołany przepis nie stanowił podstawy oddalenia powództwa, a normatywna funkcja klauzuli zasad współzycia społecznego na gruncie art. 353¹ i 58 k.c. oraz art. 5 k.c. jest odmienna. Według hipotezy art. 353¹ k.c., zasady współzycia społecznego ograniczają swobodę kontraktową, a w art. 58 § 2 k.c. wyznaczają granice dopuszczalnej treści czynności prawnej. Z kolei, zgodnie z art. 5 k.c., służą do określenia zakresu wykonywania praw podmiotowych. Tak więc odwoływanie się do konstrukcji nadużycia prawa podmiotowego, gdy zastrzeżona w umowie wysokość odsetek jest rażąco wysoka i już z tego powodu sprzeczna z zasadami współzycia społecznego, jest nie tylko zbędne, ale bezprzedmiotowe, gdyż umowa jest w tym zakresie bezwzględnie nieważna ze skutkiem ex tunc, a zatem zanim jeszcze dochodzi do czynienia z niej użytku (podobnie SN w wyroku z dnia 8 stycznia 2003 r. w sprawie II CKN 1097/00, LEX nr 80365).

Przyjąć wobec powyższego należy, że do uwzględnienia powództwa nie mogła prowadzić wola stron dotycząca wysokości odsetek, istniejąca w chwili zawarcia umowy, gdyż swoboda kontraktowania doznaje ograniczeń i podlega kontroli m. in. przez pryzmat zgodności umowy z zasadami współzycia społecznego (art. 353¹ k.c.), a wola stron nie prowadzi do konwalidacji bezwzględnie nieważnej czynności prawnej (art. 58 § 2 k.c.).

Sąd Okręgowy, powołując się w tym zakresie na poglądy orzecznictwa, zasadnie przyjął, że postanowienia umów zastrzegające nadmierne odsetki nie są nieważne w całości, a jedynie co do nadwyżki ponad stopę odsetek ustawowych. W razie bowiem stwierdzenia nieważności zastrzeżenia umownego, w wypadku opóźnienia w spełnieniu świadczenia pieniężnego, należą się odsetki ustawowe, liczone od daty wymagalności roszczenia głównego (por. powołany wyżej wyrok SN z dnia 23 czerwca 2005 r. w sprawie II CK 742/04).

Przedstawione dotychczas rozważania pozostają w pełni aktualne dla określenia wysokości odsetek od odsetek, o których mowa w art. 482 § 1 k.c. Ze wskazanego w apelacji zakresu zaskarżenia wynika bowiem, że apelujący kwestionuje jedynie ich wysokość, błędnie przyjmując, że i w tym przypadku zastosowanie mają postanowienia pkt 14 umowy pożyczki dotknięte nieważnością.

Brak było również podstaw dla uwzględnienia żądania apelującego w oparciu o inną, alternatywną podstawę prawną tj. na podstawie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu.

Po pierwsze podkreślić należy, że wbrew twierdzeniom skarżącego, treść pozwu nie wskazuje, by już na tym etapie postępowania powód wskazywał przepisy art. 405 i nast. k.c. jako alternatywną podstawę prawną swych żądań. Przytoczone w pozwie okoliczności faktyczne również nie uzasadniają tezy o możliwości rozważania tej podstawy dochodzonych roszczeń. Dopiero w piśmie procesowym z dnia 25 lutego 2015 r. (k. 130) powód wskazał, że wnioskuje o zasądzenie zwrotu wartości korzyści, jakie uzyskała pozwana kosztem powoda nie zwracając pożyczki i odsetek, w oparciu o bezpodstawne wzbogacenie, przy czym jednoznacznie zaznaczył, że żądanie to dotyczy jedynie tych kwot, które Sąd uzna za przedawnione. W toku postępowania przed Sądem pierwszej instancji powód nie dochodził zatem nigdy roszczenia o odsetki umowne za okres od dnia 21 listopada 2009 r. na podstawie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu.

Zgodnie z art. 321 § 1 k.p.c., Sąd ma obowiązek orzec negatywnie lub pozytywnie o całym przedmiocie sporu (żądania). Przepis art. 187 § 1 k.p.c., określający niezbędne wymogi formalne pozwu, wskazuje przy tym, że pismo to winno zawierać m.in. dokładnie określone żądanie oraz przytoczenie okoliczności faktycznych uzasadniających żądanie. Granice żądania określa m.in. wysokość dochodzonych roszczeń. Sąd nie może zatem zasądzić świadczenia wyższego

niż to, którego domagał się powód, ani też wyrokować, co do rzeczy, która nie była objęta przedmiotem żądania, inaczej mówiąc zasądzić czegoś innego niż strona żądała. Żądanie powództwa określa więc nie tylko jego przedmiot, ale również jego podstawa faktyczna. Zasądzenie zatem określonej sumy pieniężnej, która wprawdzie mieści się w kwotowych granicach powództwa, lecz w oparciu o inną podstawę faktyczną, stanowiłoby orzeczenie ponad żądanie (por. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego 18 marca 2005 r., II CK 556/04, OSNC 2006/2/38, Biul. SN 2005/5/10; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 września 2011 r., V CSK 418/10, LEX nr 960546; uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 29 października 1993 r., I CRN 156/93, LEX nr 518175 oraz wyroku Sądu Najwyższego z dnia 11 grudnia 2008 r., II CSK 364/08, LEX nr 584727).

Argumentacja skarżącego powołana dopiero na etapie postępowania apelacyjnego, oparta na żądaniu zasądzenia nieprzedawnionych odsetek umownych od należności głównej na podstawie przepisów dotyczących bezpodstawnego wzbogacenia, stanowi w istocie próbę zmiany podstawy faktycznej żądania, co do zasady niedopuszczalną na etapie postępowania apelacyjnego. W orzecznictwie podkreśla się, że określenie zakresu postępowania apelacyjnego, adekwatne do przedmiotu rozpoznania i przedmiotu orzeczenia pierwszo instancyjnego, stanowi realizację zasady dyspozycyjności i zakazu orzekania ponad żądanie. Innymi słowy, choć Sąd Apelacyjny jest sądem merytorycznym, to jednak merytoryczne rozpoznanie nie może przekraczać rozpoznania sprawy przed Sądem pierwszej instancji (por. SN w postanowieniu z dnia 7 czerwca 2013 r. w sprawie I CSK 641/12, LEX nr 1360163; w postanowieniu z dnia 30 sierpnia 2000 r. w sprawie V CKN 1046/00, LEX nr 530653, w postanowieniu z dnia 9 maja 2014 r. w sprawie I PZ 3/14, LEX nr 1475233). W rezultacie przedmiotem kontroli instancyjnej jest żądanie pozwu w takim kształcie, w jakim zostało ono przedstawione pod osąd Sądowi pierwszej instancji. Niedopuszczalna jest zatem zmiana żądania pozwu, dokonana dopiero w postępowaniu apelacyjnym, polegająca na wyeksponowaniu nowego uzasadnienia zgłoszonego żądania, wynikającego z powołania się na przesłanki innego przepisu prawa materialnego, wskazanego jako nowa podstawa materialnoprawna dochodzonego roszczenia (por. SA w W. w wyroku z dnia 27 lutego 2014 r., I ACa 1306/14, LEX nr 1663083; podobnie SN w wyroku z dnia 29 stycznia 2009 r. w sprawie V CSK 282/08, LEX nr 619665).

Powyższa konstatacja sama w sobie wyklucza możliwość uwzględnienia żądania apelacji w oparciu o przepisy o bezpodstawnym wzbogaceniu. Z wyłączeniem wyjątków określonych w art. 383 k.p.c., które w tej sprawie nie zachodzą, przedmiotowa zmiana powództwa na etapie postępowania apelacyjnego jest niedopuszczalna.

Po wtóre, odpowiedzialność z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia ma charakter subsydiarny i wchodzi w grę tylko wówczas, gdy nie ma innej podstawy odpowiedzialności dłużnika. Chodzi zatem o sytuację, w której uzyskana korzyść nie ma podstawy prawnej, a zatem nie znajduje usprawiedliwienia w przepisie ustawy, ważnej czynności prawnej, prawomocnym orzeczeniu sądowym. W rozpatrywanej sprawie „korzyść” uzyskana przez pozwaną znajduje zaś usprawiedliwienie w umowie pożyczki. W orzecznictwie zgodnie podkreśla się, że powództwo oparte o przepisy art. 405 k.c. czy art. 410 § 1 k.c. nie może być pojmowane jako *conditio generalissima* i nie służy uzupełnieniu roszczeń opartych na innym stosunku prawnym łączącym strony, ten bowiem stosunek wyznacza granice ich praw i obowiązków (tak SN w wyroku z dnia 24 lutego 2005 r. w sprawie III CK 454/04, LEX nr 197625; w wyroku z dnia 14 marca 2008 r. w sprawie IV CSK 460/07, LEX nr 453070).

Wprawdzie przepis art. 414 k.c. postanawia, że przepisy normującego bezpodstawne wzbogacenie nie uchybiają przepisom o obowiązku naprawienia szkody, co mogłoby wskazywać na dopuszczalność zbiegu roszczenia z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia nie tylko z roszczeniem o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym, ale i roszczeniem o naprawienie szkody będącej następstwem niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania, to jednak zbieg taki w literaturze przedmiotu i orzecznictwie, zasadniczo, wyklucza się. Przeważający w piśmiennictwie i orzecznictwie pogląd odrzuca dopuszczalność zbiegu roszczenia z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia z roszczeniami z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania i zacieśniający tym samym zastosowanie art. 414 k.c., tylko do roszczeń z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia i roszczeń o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym. Gdy więc wierzycielowi w danym przypadku niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania przysługuje roszczenie oparte na przepisach o odpowiedzialności kontraktowej, może on dochodzić tylko tego roszczenia. Dopuszczenie wówczas możliwości dochodzenia także roszczenia z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia podważałoby sens szczegółowych unormowań stosunków

obligacyjnych, uwzględniających ich specyfikę (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia z dnia 7 maja 2009 r. IV CSK 523/08, M. Prawn. 2010/20/1138-1139). Mając powyższe na uwadze, uznając zarzuty apelacji za bezzasadne, Sąd Apelacyjny na podstawie art. 385 k.p.c. oddalił apelację.

Uzupełniająco wypada zaznaczyć, iż Sąd Apelacyjny nie dostrzega potrzeby modyfikacji zaskarżonego wyroku z uwagi na nowelizację przepisu art. 481 k.c. dokonaną na podstawie art. 2 ustawy z dnia 9 października 2015 r. o zmianie ustawy o terminach zapłaty w transakcjach handlowych, ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw. Znowelizowany przepis art. 481 § 2 k.c. znajduje bowiem ex lege zastosowanie do odsetek ustawowych za opóźnienie poczynając od daty jego wejścia w życie.

O kosztach procesu należnych pozwanej za drugą instancję, na które złożyło się wynagrodzenie jej pełnomocnika ustalone w kwocie minimalnej 1.800 zł – na podstawie § 6 pkt 5 w zw. z § 12 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego z urzędu (Dz. U. 2013, poz. 490) – Sąd Apelacyjny orzekł na podstawie art. 98 § 1 i 3 k.p.c. zgodnie z zasadą odpowiedzialności za wynik procesu.